

Upp till kamp för entreprenörskap!

Bengt Johannisson

Professor emeritus i entreprenörskap vid Linnéuniversitetet

Tankar kring liv och ursprung. Återstoden av texten.

Jag har under senare år läst, och läst om, Martin Hägglunds *Vårt enda liv. Sekulär tro och andlig frihet*. Författaren uppmanar läsaren att frigöra tankar och tid från förpliktelser och så skapa ett meningsfullt eget jordeliv. Till grund för sin argumentation har Hägglund bland andra haft kontrasterande inspiratörer som Karl Marx och Karl Ove Knausgård. Hägglund anvisar dock inte hur vunnen 'fri tid' skall användas så att man som sin egen lyckas smed förmår att bygga en unik identitet och med den fortsätta livsresan. Frågan är hur man då väljer sitt resmål? I DN Kultur 230604 hävdar Vesna Prekopic att vi bör låta försynen bestämma våra liv. Som stöd för den uppfattningen hänvisar hon bland annat till Svend Brinkmanns *Vi blir det liv vi lever: En berättelse om ödet*. Redan bokens titel är för mig en paradox! För mig är livets gång istället en produkt av, förutom arv och (uppväxt)miljö, tillfälligheter och egen vilja. Ursprunget är givet. Tillfälligheter är 'situationer' utom ens egen kontroll som genererar utmaningar att hantera. En egen vilja tillåter nyfikenhet och frigör kreativitet, föder mod och triggas egna handlingar. Så ekiperas individen med en rejäl portion livslust som gör att hen drivs att ta vara på möjligheter och att inte rygga för problem. Sådan är entreprenörens livssyn.

Entreprenören tillskrivs alltså en förmåga att hantera utmanande situationer 'kreativt', alltså idérikt i tanke och beslutsamt i handling. Sedan må arenan vara marknaden, samhället eller, som här, akademien. Utrustad med en sådan förmåga kan individen/forskaren medbestämma sitt eget liv och yrkeskarriär. Brinkmann talar om att spinna sin egen 'livstråd'. Själv menar jag att metaforen 'livsväv' är betydligt mer upplysande. Jag ser alltså livets gång som en framväxande väv med individens personliga nätverk av sociala relationer som varp och viljestyrda egna handlingar tillsammans med händelser i omvärlden som dess inslag. Handlingarna kan gälla såväl vardagliga rutiner som livsavgörande ställningstaganden och händelserna kan uppträda både som mindre incidenter och som spänningsladdade skeenden. Så växer livet fram som en tuftad trasmatta där dramatiska inslag höjer sig över en vardaglig

grundväv. En väsentlig del av denna väv upptas av yrkeslivets varande. Ett särskilt nervkittlande inslag i en högskoleakademikers liv är makt-kamper, temat för denna bok.

Ovanstående tankefigur bestämmer alltså en livskontext som rymmer såväl en yrkeskarriär som ett privatliv. Ibland kan yrkesvalet som i Anders Gustavssons fall kräva en klassresa, ibland, som i mitt fall, en resa i samma klass som min fars men med annorlunda färdmedel och slutmål. Min far var universitetsprofessor (i ett humanistiskt ämne) och förblev livet igenom totalt lojal mot gängse akademiska ordningar. Denna ödmjukhet betingades sannolikt av släktens dramatiska öde. Min pappas farföräldrar fick efter svältåren i slutet på 1860-talet gå ifrån sin småländska gård. Min farfar och hans äldre bror valde då att emigrera till Sundsvall och dess då blomstrande skogsindustri. Där etablerade bröderna en byggfirma. Verksamheten växte långsamt men säkert för att vid sekelskiftet framgångsrikt krönas med uppförandet av infanteriregementet i Sollefteå. Bröderna gick sedan vidare med anläggningen av Norrlands första mentalsjukhus i Östersund. Men här tog de sig vatten över huvudet och familjeföretaget gick i konkurs. Skammen som följde bar min far med sig livet igenom. Kanske var det den som gjorde att han aldrig talade med mig om min framtida akademiska karriär. Men han kände sig trygg när jag sökte och antogs till handelshögskolan på hemmaplan, i Göteborg.

Då jag längre fram skulle iscensätta ett eget akademiskt liv var jag alltså fri att välja mellan tre alternativa karriärer:

- *Befästa traditioner* i ett etablerat ämne genom att fördjupa grundläggande teoretiska resonemang, utöka befintlig metodarsenal och pröva empiriska undersökningar på obrukade fält.
- *Utmana existerande traditioner* i en vald disciplin genom att lägga ett oprövat paradigm till grund för en alternativ konceptualisering och empirisk prövning.
- *Inmuta ett helt nytt forskningsfält* och väl där acceptera att studerade fenomen kräver sitt särskilda paradigm, sina unika teorier och sina speciella undersökningsmetoder.

Tillfälligheter och mitt sätt att ta vara på och hantera dessa gjorde alltså att det av företagsekonomer nära nog obrukade forskningsfältet entreprenörskap blev min livslånga akademiska hemvist.

Generellt handlar entreprenörskap om att kreativt mobilisera och tillvarata resurser för att med dessa skapa nya värden - ekonomiska, sociala, kulturella eller ekologiska. Sedan millennieskiftet odlar entreprenörskapsforskningen två kontrasterande perspektiv på hur sådana förnyelseprocesser frammanas och organiseras. Se t ex Berglund m fl (2020). Den ena skolan ser entreprenörskap som en experimentell, riskfylld verksamhet där entreprenören låter sig nöjas med de resurser som finns till hands. Det andra perspektivets anhängare ser entreprenörskap som etablering av en innovativ verksamhet där initiativtagaren genom att liera sig med andra aktörer kan skapa en ny värld som gynnar den egna utvecklingen.

Etableringen av forskningsfältet entreprenörskap kan i sig ses som en entreprenöriell process och då som en hybrid av de båda ovannämnda skolorna. Initialt var etableringen av ämnet osäker eftersom de lärosäten som visade intresse, de i Umeå respektive Växjö, ännu inte vunnit legitimitet i den akademiska världen. Men vid såväl det unga Umeå universitet som den nyetablerade universitetsfilialen i Växjö rådde en Klondyke-anda från mitten av 1960-talet och ett decennium framåt. Allt tycktes vara möjligt. Man nöjde sig med de resurser man hade och gladdes åt tanken att man tidigare än handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg kunde erbjuda utbildning i och forskning kring småföretagande. När väl verksamheten kommit igång anmälde både statliga myndigheter och intresseorganisationer sitt intresse för att bidra till utvecklingen. Småföretagsekonomin etablering som studiefält vid Umeå universitet såväl som dess fortsatta utveckling genom forskning kring och grund- och forskarutbildning i entreprenörskap vid lärosätet i Växjö var alltså snarare resultatet av en organisk process än en produkt av ett strategiskt tänkande från respektive lärosätes sida. Den positiva uppstart som dessa fick uppleva innebär inte att alla unga verksamheter inom högskolan har en problemfri barndom, något som Arne Fagerström vittnar om i sitt bidrag.

Härnäst redogör jag för varför entreprenörskap hade svårt att etablera sig som ett företagsekonomiskt ämne inom etablerade lärosäten och varför Umeås universitets- och samhällsmiljö ville och vågade iscensätta en dittills oprövad utbildning i och forskning kring småföretagande. Därefter tar jag upp hur Växjös högskolemiljö utnyttjade ett 'first-mover advantage' genom att först vidareutveckla svensk forskning kring och utbildning i småskaligt familjeföretagande och därefter kvalificera verk-

samheten genom att initiera en internationaliserad forskning och forskarutbildning i entreprenörskap.

Entreprenörskapsämnets utveckling i Växjö har varit ett maktspel som till stor del kunnat hanteras genom samverkan med olika institutioner och personer vid andra svenska lärosäten. Detta samarbete berättar jag under en särskild rubrik för att därefter upp de konflikter som jag också haft att hantera i mina olika roller vid institutionaliseringen av ämnet entreprenörskap. Oftast begränsade sig dessa stridigheter dock till mindre skärmytslingar som sällan levde vidare som 'surdegar'.

En för mig särskilt viktig och krävande insats under min akademiska karriär var att identifiera och iscensätta konstruktiva former för att sammanlänka högskolans tre ansvarsområden – forskning, undervisning och dialog med det kringliggande samhället. Denna utmaning diskuterar jag särskilt. När hanteringen av själva interaktionen mellan dessa tre lagstadgade uppgifter varit framgångsrik har jag tillskrivit den epitetet 'akademiskt entreprenörskap'. Avslutningsvis argumenterar jag för 'iscensättande forskning' som en väg till ett lyckat sådant entreprenörskap.

Umeå universitets pionjärinsats vid etablering av svensk småföretagsforskning

Efter min civilekonomexamen på hemmaplan, alltså vid Handelshögskolan i Göteborg, blev jungfrukammaren i mina föräldrars lägenhet mig trång. Före högskolestudierna hade jag i Sollefteå avslutat en befälsutbildning vid pionjärtrupperna. De dubbla mognadsexamina uppmunttrade till att pröva någonting nytt. Norrland lockade åter eftersom där hade just ett nytt universitet etablerats i Umeå och där hade släkten ett halvsekel tidigare mött sitt Waterloo.

Vid månadskiftet augusti/september 1965 anlände jag och min blivande fru Ullabell till Umeå. Där rådde en nybyggaranda som skapade entusiasm men som också lett till att det unga lärosätet var administrativt underutvecklat. Därför blev min förfrågan om anställning liggande i två år. Den tiden ägnade jag istället åt fortsatta studier i matematik och statistik, och därtill ekonomisk historia. För att kunna försörja familjen tog jag samtidigt ett lärarjobb vid stadens handelsgymnasium. Genom att lova att engagera mig i datafrågor fick jag till slut anställning vid universitetet. Mitt löfte slapp jag dock att infria eftersom en annan nyrekryterad

medarbetare, Mats Glader, visade sig ha både ett större intresse och en högre kompetens än jag för undervisningens datorisering. Mina inledande universitetsstudier i Umeå resulterade i en fil.kand.-examen som ledde till att jag blev antagen till forskarutbildningen i företagsekonomi.

Vid decennieskiftet 1960/70 var entreprenörskap fortfarande ett relativt oexploaterat forskningsområde, såväl i Sverige som internationellt. Med österrikaren-amerikanen Josef Schumpeter som främsta förebild var entreprenörskap oftare studerat av nationalekonomer än av företagsekonomer. Den traditionella företagsforskningen visade vid denna tid också ett större intresse för storföretag och innovationer än för det småskaliga företagandet. Detta gjorde att min första internationella vetenskapliga publikation gällde variationer i patentansökningar som indikator på innovationer som betingade av företags storlek, se Johannisson och Lindström (1971). Denna undersökning prisades för övrigt av nationalekonomer...

Professuren i företagsekonomi vid Umeå universitet var inledningsvis inte permanent bemannad utan upprätthölls av tillresande forskare, först svensken Bertil Thorngren och därefter dansken Erik Johnsen. De hade båda en faiblesse för systemteori och vi forskarstuderande engagerade oss alla i det ämnet. För mig la den ansatsen grunden för min licentiatavhandling (Johannisson 1971). När den unge Dick Ramström 1968 tillträdde professuren ville han som nydisputerad vid Uppsala universitet bli av med sin institutionsimpregnerade tvångströja. Anammande tidens anda, bland annat starkt influerad av idéer från Maos Kina, såg han till att de abstrakta systemteoretiska ansatserna kompletterades med verklighetsnära undersökningar av småföretag, något som vi fyra doktorander uppskattade. De empiriska studierna tog ännu mer fart när institutionen uppvaltades av en statlig delegation från Stockholm som ville ha just småföretagssektorn belyst. Vi i Umeå valdes troligen ut därför att mer etablerade universitet inte visat forskningsområdet något större intresse. Ett par böcker kring småföretagandets villkor med bidrag från oss 'forskargesäller' redigerades av Dick Ramström. Han tog också initiativ till en kurs i 'barfotaekonomi' som integrerades i grundutbildningen. Förebilden var naturligtvis Maos 'barfotaläkare'. Kursens praktiska moment uppskattades också mycket av de småföretag i regionen som universitetet samarbetade med.

Den leklysta och frihetlighet som präglade bland annat ämnet företagsekonomi omfattade inte bara det ungdomliga universitetet. Under Umeås

Sturm und Drang-period kring decennieskiftet 60/70-tal omvandlades förvaltarstaden till ett Mekka för vänsterrörelsens aktivister. Dessutom attraherade staden ett stort antal kulturarbetare. Denna dubbla 'kulturrevolution' ledde till ett rikt och brokigt socialt liv för mig och familjen, nu utökad till en tresamhet. Snart nog började vi umgås med en trio konstnärer som bokstavligt talat satte färg på Umeå. Två av dem, Rune Markström och Bo Kjellstrand, var norrlänningar, den tredje, Safa, en landsflyktig turk. Som den ekonom jag var skötte jag under några år dessutom bokföringen åt ett av stadens konstgallerier. Det uppdraget hade jag också vid Umeå studentteater där kulturpersonligheter som Kay Pollack och Staffan Ling regerade. Kanske var det mitt 'trippel-liv' som akademiker, aktivist i den lokala miljön och ansvarig familjefar som gav min självtillit en rejäl boost. Så var jag också den i vår forskargrupp som vid uppvakningen från Stockholm bröt tveksamhetens tystnad genom att utbrista 'Visst skall vi satsa på småföretagsforskning!'. Det spontana utspelet bestämde resten av mitt akademiska liv!

Trots en händelserik tillvaro i Umeå började staden bli oss trång. Sedan jag 1971 lagt fram min licentiatavhandling tog jag vara på möjligheten att under ett år gästforsa vid Aston University i Birmingham, England. Det handlade då mer om att pröva en vistelse i en internationell, engelskspråkig, miljö än att där fördjupa mina undersökningar av småföretagande. Tiden där ägnade jag istället åt en litteraturstudie av företags sociala ansvar. Vårt boende på ett koldammindränkt campus i storstadens centrum fick familjen att besluta sig för att vid återkomsten till Sverige bara ge Umeå ett par år till. I tidens anda ville vi därefter uppleva närhet till naturen och i Småland väntade vårt lantställe ett par mil utanför Växjö på oss. Dessutom var förutsättningar för att bedriva fältforskning och praktikanknuten utbildning i småföretagande betydligt bättre i Småland än i södra Västerbottens storföretagsdominerade industrimiljö. Empirin till licentiatavhandlingen hade jag för övrigt också hämtat i Småland.

Den återstående tiden i Umeå använde jag främst till undervisning vid universitetet. Det var naturligt då licentiatexamen tillsammans med kandidatexamen renderat mig ett universitetslektorat. Helt i linje med den optimism och framåtanda som rådde vid universitetet kunde jag med blott denna forskarexamen i bagaget vara delaktig i handledningen av två forskarstuderande, båda bara ett par år yngre än jag själv.

Under de sista åren i Umeå såg jag till att vår småländska jägmästarvilla upprustades till permanentbostad för familjen. Vid dessa besök i Småland passade jag på att ta kontakt med Växjös unga universitetsfilial. Där arbetade nu ett par av de lärare som vid Umeå universitet 1965 förbisett min förfrågan om jobb. Denna gång välkomnade de mig och läsåret 74/75 började jag att undervisa i Växjö. Då hade ämnet entreprenörskap ännu inte tagit någon större plats i den svenska akademiska miljön.

Etablering av Högskolan i Växjö som ett nationellt centrum för utbildning och forskning i småföretagande och entreprenörskap

Vid mitten av 70-talet lämnade såväl Dick Ramström själv som hans kvartett av licentiater och doktorer Umeå universitet. Själv avslutade han sin Umeå-karriär som dekan vid den samhällsvetenskapliga fakulteten och återvände till sitt moderuniversitet. De unga medlemmarna i 'de fyra s gäng' valde helt olika karriärvägar: en emigrerade till Kanada och York University i Toronto, en annan kommersialiserade efter några år som konsult en egen innovation och den tredje tog anställning vid ett statligt verk. Själv drog jag som nybliven universitetslektor alltså vidare till universitetsfilialen i Växjö som några år senare, 1977, blev en självständig högskola.

I Växjö hade en nyvunnen kollega fött idén om ett årslångt utbildningsprogram i småföretagsekonomi. Det byggde på tanken att genom samarbete med regionens småföretag veckovis varva teori och praktik. Kollegan saknade dock forskarutbildning och hade därför inte själv kunnat realisera sin idé. Genom att jag engagerade mig fick programmet den legitimitet som krävdes. Snart nog spreds det till andra svenska universitet och högskolor. Dessutom fördjupades utbildningen successivt för att så småningom institutionaliseras som en specialisering inom ekonomiprogrammet. Programmet lever ännu kvar vid Linnéuniversitetet i Växjö.

Vid genomförandet av småföretagsutbildningen kunde jag kombinera en strikt akademisk verksamhet med sociala aktiviteter. Varje program inleddes således med föreläsning till något vandrarhem i Växjös närhet. Där fick studenterna i lekfulla former tillägna sig programmets 'ideologi'. Flera studentkohorter tog jag dessutom ut på internationella studieresor till lärosäten, myndigheter och organisationer i Europa som engagerade

sig i småföretagsfrågor. Till stor del finansierades dessa exkursioner av studenternas praktikföretag. Studenterna fick själva i uppdrag att organisera sociala aktiviteter för deltagarna i de forskarkonferenser som jag anordnade i Växjö. Ett exempel på sådana insatser var att jag ett år lät studenter som förklädda till 'indianer' iscensätta ett överfall på konferensdeltagarna på deras smalspårstågresa till ett hyttsill-event vid ett glasbruk utanför Växjö.

Parallellt med att utbildningsprogrammet institutionaliserades tog forskningen fart och då alltså med fokus på små- och familjeföretagande. Via en riksdagsproposition tillfördes Högskolan i Växjö 1982 resurser så att ett *Centrum för Småföretagsutveckling* kunde etableras.

Vid mitten av 1980-talet tog en institutionalisering av entreprenörskapsforskningen fart, något som kom till uttryck i att flera internationella tidskrifter i ämnet etablerades. Utan dramatiskt framförhandlade formella rättigheter och trots begränsade resurser kunde jag under senare hälften av 1980-talet också medverka till att entreprenörskap introducerades som ett särskild akademiskt ämne i högskole-Sverige. Såsom fallet var med utvecklingen av småföretagsforskningen etablerades entreprenörskapsämnet alltså som en organisk process där det ena gav det andra. I sann entreprenöriell anda tog det unga lärosätet i Växjö med Umeå universitet som förebild väl vara på de möjligheter som yppade sig.

Senare under 80-talet bidrog Företagarnas Riksorganisation med medel så att en professur i entreprenörskap kunde inrättas vid Lunds universitet. 80% av tjänstgöringen var dock förlagd till Högskolan i Växjö. Som ende sökande tillträdde jag 1989 professuren. Den blev i takt med den internationella utvecklingen inriktad på entreprenörskap i olika kontexter, inte minst den sociala. Genom ordförandeskap i olika utbildnings- och forskningsorgan på institutions- och fakultetsnivå kunde jag se till att entreprenörskapsämnets bidrag till lärosätets profilering permanentades. När högskolan 1999 blev universitet överfördes professuren till Växjö.

Sedan Högskolans i Växjös roll som ett nationellt centrum för forskning i entreprenörskap säkrats var det angeläget för mig att visa upp oss internationellt. 1998 efterträdde jag irländaren Gerald Sweeney som grundare av och editor-in-chief för den vetenskapliga tidskriften *Entrepreneurship and Regional Development* (ERD). Genom att utveckla de idéer som fått Sweeney att starta tidskriften – det rumsliga perspektivet på entreprenörskap och kopplingen mellan teori och praktik (Sweeney hade själv en bakgrund som konsult) – blev ERD snart nog en av de högst

rankade internationella facktidskrifterna inom entreprenörskap. När jag vid slutet av 2007 lämnade rollen som chefredaktör valde jag personligen, såsom jag själv en gång blivit kallad av Gerald Sweeney, skotten Alistair Anderson som min efterträdare.

Samverkan som en hävstång vid institutionalisering av ämnet entreprenörskap

Vid utvecklingen av entreprenörskap som ett nytt akademiskt ämne var min grundsyn att ett sådant projekt, precis som etablering av varje nydanande verksamhet, kräver såväl handlingsutrymme som beslutsamhet och ansvarstagande. Frihet som forskare vinner man bland annat genom att inte göra sig alltför beroende av kravställande finansiärer. Bättre är då att söka samarbetspartners som kan mobilisera ett lika stort engagemang som man själv och som därtill besitter kompletterande kompetenser. Min introduktion av ämnet entreprenörskap vid Högskolan i Växjö och vidare in i Växjö universitet grundades på just denna uppfattning. Därför berättar jag nedan i kronologisk ordning om några avgörande insatser som byggde på samverkan inom forskning och forskarutbildning på såväl regional som på nationell och internationell nivå.

Nationell samling kring forskarutbildning; Redan 1983/84 organiserade jag vid Högskolans i Växjö Centrum för Småföretagsutveckling en forskarkurs – *Perspektiv på småföretag*. 1985 genomförde jag tillsammans med Leif Melin vid Linköpings universitet en kurs med titeln *Företagande och lokal utveckling*. Båda kurserna samlade ett 20-tal doktorander från hela landet och ambulerade mellan flera svenska lärosäten, från Umeå i norr till Lund i söder. På så sätt kunde kvalificerade föreläsare rekryteras på plats och forskningens budskap spridas. Sedan jag 1989 blivit installerad som professor vid Lunds universitet (men alltså med huvudsaklig verksamhet i Växjö) drev jag också där forskarkurser kring såväl små- och familjeföretagande som entreprenörskap.

Regional samling kring forskning om entreprenörskap; Eftersom Högskolan i Halmstad precis som den i Växjö var underställd Lunds universitet etablerade jag 1992 tillsammans med Hans Landström i Halmstad ett institut för forskning kring och forskarutbildning i entreprenörskap - *Scandinavian Institute for Research in Entrepreneurship (SIRE)*. Verksamheten bedrevs såväl vid såväl högskolorna i Växjö och Halmstad

som vid Lunds universitet och finansierades av utbildningsdepartementet tillsammans med bidrag från forskningsstiftelser. Med början läsåret 1992/3 anordnade SIRE ett antal forskarkurser i entreprenörskap som attraherade doktorander från hela landet. 1993-2008 publicerades en rad rapporter och licentiat- och doktorsavhandlingar vid SIRE. Eftersom Högskolan i Växjö 1999 fått universitetsstatus och därmed egen rätt att examinera doktorander framlades avhandlingar knutna till SIRE främst av forskarstuderande från Högskolan i Halmstad och då vid Lunds universitet. Där tillträdde Hans Landström 2001 en professur i entreprenörskap.

När Leif Melin intagit sin professur vid Jönköpings Internationella Handelshögskola (JIBS) återupptog vi vårt samarbete. 1995 hade han där med stöd från den lokala Hamrinstiftelsen initierat forskningsprogrammet 'Familjeföretagandets dynamik'. Snart nog blev högskolan ett centrum för svensk familjeföretagsforskning. Framgångarna gjorde att Hamrinstiftelsen fortsatte sin finansiering och tillsammans med andra donationer och medel från forskningsråd och fonder bildade detta 2005 basen för etablerandet av ett internationellt centrum för familjeföretagsforskning, Centre for Family Enterprise and Ownership - CeFEO. Jag var under åren 2008-11 knuten till CeFEO som gästprofessor. Samarbetet lärosätena emellan ledde bland annat till att forskare vid JIBS och Linnéuniversitetet gemensamt publicerade boken *Familjeföretagande – affärer och känslor* (Brundin m fl 2012).

Gränsöverskridande internationell forskarutbildning; 1990 etablerades en europeisk forskarutbildning -The European Doctoral Programme in Entrepreneurship and Small Business Management (EDP). Initiativet kom från The Autonomous University of Barcelona och Durham University i England. När det senare efter ett par år lämnade samarbetet engagerade sig istället Lunds universitet tillsammans med Handelshögskolan i Köpenhamn. 1994 ersatte Högskolan i Växjö de båda andra skandinaviska lärosätena och drev fram till sekelskiftet programmet tillsammans med det spanska universitetet med José Veciana och mig som dess föreståndare. Därefter omorganiserades programmet på spanskt initiativ men det unga Växjö universitet bidrog ända fram till 2007 till dess genomförande. Som mest deltog ett 20-tal doktorander från hela världen medan föreläsarna främst hämtades från europeiska lärosäten. I Småland injicerades doktoranderna också med en rejäl dos sociala aktiviteter. Så t ex kunde den relativt lilla första årskullen doktorander under vistelsen i Sverige härbärgas i våra hus på landet utanför Växjö. Alla efterföljande

årskullar blev en dag inbjudna till vårt hem där lekar och exotiska bastubad bidrog till att stärka gemenskapen.

1994 etablerades *Forum för småföretagsforskning (FSF)* vid Högskolan i Örebro. Under Anders Lundströms ledning fick FSF en viktig roll som nationell mötesplats för forskare, företrädare för småföretagsorganisationer och beslutsfattare vid myndigheter. 1996 instiftade FSF tillsammans med Nutek ett internationellt pris i forskning kring entreprenörskap – The FSF-NUTEK Award. Under de första åren var jag priskommitténs ordförande. Sedan jag lämnat kommittén tilldelades jag själv priset 2008 (året därefter ändrades namnet till det mer imposanta The Global Award for Entrepreneurship Research och prissumman dubblerades till hela miljonen ...). En annan kraft för att stärka samarbetet lärosäten emellan var den nationella kommitté som årligen premierade ett akademiskt utbildningsprogram i entreprenörskap i Sverige. Under mitt ordförandeskap belönades bland andra program som genomfördes vid Högskolan i Östersund och vid Chalmers Tekniska Högskola.

Tvärvetenskapligt samarbete; Vid mitten av 1990-talet fick vi entreprenörsforskare i Växjö tillsammans med pedagoger vid Högskolan i Kristianstad under ledning av Torsten Madsén ett uppdrag av närings- och handelsdepartementet. Vår uppgift var att utreda villkoren för att införa entreprenörskap i den obligatoriska skolan. Vi inledde samarbetet djärvt genom att ta oss friheten att modifiera utredningens direktiv så att uppdraget kunde förankras vid forskningsfronten. Priset för att göra denna kvalitetssäkring blev dock högt. När rapporten, se Johannisson och Madsén (1997), publicerades visade det sig att departementet inte förstod hur dess resultat skulle användas. Även utbildningsdepartementet, som rimligen också borde ha varit vår uppdragsgivare, fann det svårt att länka våra idéer till skolans traditionella utbildningar. Först 2010 skrevs entreprenörskap in i skolans styrdokument! Under det efterföljande decenniet gavs också entreprenörskap som ett förhållningssätt en framträdande roll i Sveriges grundskolor och gymnasier. Idag har emellertid skolans intresse för entreprenörskap nästan helt tynat bort. Istället ger den globalt verksamma ideella organisationen *Ung företagsamhet* med sitt likriktade – 'McDonaldiserade' - upplägg skolelever en möjlighet att pröva på den praktiska sidan av företagande. Inom högskolan har intresset för entreprenörskap som vetenskapsområde dock vuxit rejält sedan sekelskiftet. Så t ex är idag hela 7 (!) professorer i entreprenörskap verksamma vid Luleå Tekniska Universitet och flera svenska lärosäten erbjuder utbildningar i ämnet.

Maktkamper som utmaningar

Det är lätt att tolka rapporteringen från min akademiska resa som ett 'räkmackande' in i högskolevärlden, för såväl mig själv som för de ämnen, små-/familjeföretagande och entreprenörskap, som jag bar med mig. Visst krävde den resan stora insatser i form av tid och arbete men den mötte inget aktivt och välorganiserat motstånd vare sig från institutioner eller från enskilda personer. Väl var det eftersom entreprenörskap lätt kunde uppfattas som en störande uppkomling i en företagsekonomisk kontext som var och är dominerad av ett välregisserat och rationalistiskt management. En förklaring kan vara att två unga och nyfikna lärosäten – Umeå universitet och universitetsfilialen i Växjö - beredde marken för entreprenörskap genom att mobilisera förtrupper i form av utbildningar och forskning inriktade mot småföretagande.

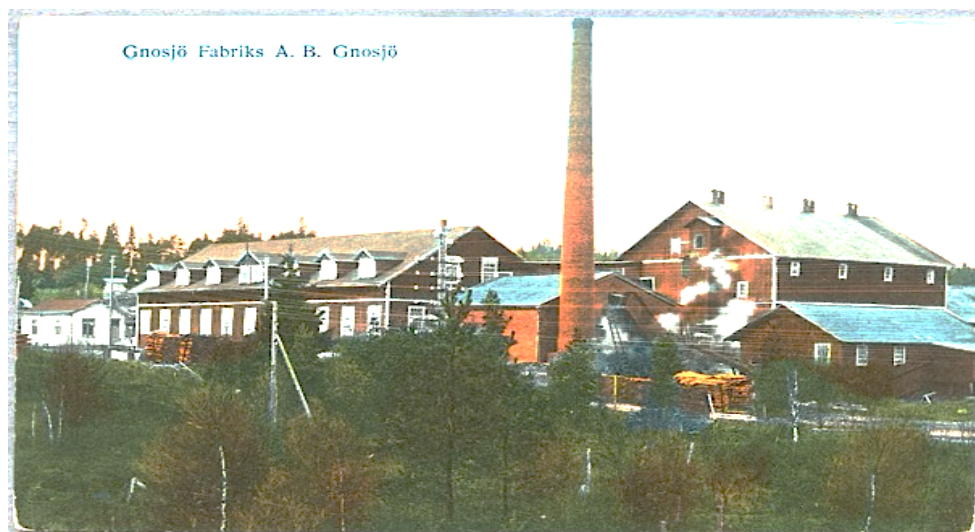
De formativa åren i Umeå med en nybyggaranda som präglade både universitet och stad fick, tillsammans med Dick Ramströms nyfikenhet och framsynthet, oss att bejaka entreprenörskapets budskap om kreativitetens, viljans och handlingskraftens betydelse vid nyskapande utveckling av verksamheter. I sammanhang och miljöer som ännu inte stelnat i sin form finns det alltid utrymme för nya idéer och egna initiativ. Entreprenörskap välkomnades så småningom också i den företagsekonomiska ämnesgemenskapen vid väletablerade lärosäten, förmodligen för att det nya ämnet inte krävde stora resurstillskott. Detta hindrade inte att konflikter ackompanjerade mina egna ambitioner att lansera akademisk forskning och utbildning i entreprenörskap i Sverige. - Under tre rubriker reflekterar jag därför över några sådana incidenter som jag själv dock mer såg som utmaningar än som hot.

a) Dramatik vid tjänstetillsättningar

- När jag och familjen lämnade Umeå och mitt universitetslektorat där var min avsikt att bara arbeta halvtid vid högskolefilialen i Växjö och i övrigt frilansa som konsult. Men mina nya kollegor i Växjö uppmanade mig att söka en nyligen utlyst tjänst som universitetslektor vid Lunds universitet med placering i Växjö. Min ende konkurrent var en lärare vid universitetet. Knappast förvånande föreslog de sakkunniga att denne skulle få tjänsten. Men

då vaknade tävlingsinstinkten hos mig. Med ett dokument på 14 sidor överklagade jag beslutet. Och vann.

- Vid etableringen av Centrum för Småföretagsutveckling vid Högskolan i Växjö i början av 80-talet tog den handläggande tjänstemannen vid industridepartementet det som självklart att jag skulle bli dess föreståndare. Jag var då sedan 1979 docent vid Lunds universitet och 1981 disputerad vid Handelshögskolan i Göteborg. Men en kollega kunde tack vare sina goda personliga kontakter med centrals styrelseordförande (en riksdagsman från länet) tillskansa sig den administrativa chefsbefattningen. Dessutom såg kollegan till att jag inte ens fick säte i den 9-manna-nämnd som skulle leda verksamheten. För mig var det dock viktigast att kunna etablera kvalificerad forskning kring småföretagande och entreprenörskap vid högskolan. Dessutom hade jag nog av andra administrativa uppdrag vid lärosätet. (Kollegan ifråga blev så småningom utköpt av högskolan.)

I Gnosjö dominerade under 1900-talet småföretag drivna av idoga familjeföretagare som genom sin mångfald skapade ett kollektivt entreprenörskap vars anda satte kommunen på kartan

- När jag som ende sökande blivit installerad som professor i Lund/Växjö 1989 fick jag av en del kollegor i landet epitetet 'Gnosjöprofessorn', säkert avsett att förringa min akademiska uppgradering. Mina belackare visste uppenbarligen inte att Gnosjö-regionen under 1980-talet ekonomiskt sett var Sveriges mest framgångsrika region. Det löjets skimmer som elaka tungor

försökte sprida över min tjänst i Växjö kunde jag dessutom nonchalera. Jag hade i konkurrens med andra sökande samma år blivit placerad i första rummet till ytterligare två professorer i närliggande ämnen, en i Umeå och en i Roskilde. (Den senare tillträdde jag och behöll i ett halvår samtidigt med professuren i Lund/Växjö vilket ledde till att en fyndig kollega kallade mig 'Tobleroneprofessorn'.)

b) Personliga stridigheter

- Under 1980-talet var jag som disputerad och docent under några år gästforskare vid Högskolan i Östersund. Där föreslog man att jag i samband med det åtagandet skulle tilldelas professors namn vid mitt 'hemlärosäte', Handelshögskolan i Göteborg. Detta förslag stoppades (enligt hörsägen) av en av dess docenter. Han menade att han själv borde tillerkännas den titeln först eftersom han tidigare än jag blivit docent. En pikant bidragande faktor till denna kontrovers kan ha varit att jag tilldelats docentkompetens vid Lunds universitet utan att ha avlagt doktorsexamen. Varje gång vi sågs retade Sten Jönsson, professor vid Handelshögskolan i Göteborg, mig för denna 'oordning'. Till slut frågade jag honom om han kunde tänka sig att sluta tjata om jag la fram en doktorsavhandling för honom. Han sa ja, jag levererade och blev så ekonomie doktor på en studie av företagsfusioner (Johannisson 1981).
- Under en internationell forskarkonferens på 1990-talet ryktades det om att en yngre svensk forskare aktivt motarbetade förslaget att tilldela mig och min medförfattare 'best paper award'. Hans agerande var sannolikt en hämnd för att jag som ordförande vid ett doktorandseminarium vid en tidigare konferens i ord och handling inför övriga deltagare kritiserat honom för att inte ha respekterat anvisade formella regler. Något pris vann vi heller inte. Först många år senare försonades forskaren ifråga och jag, åtminstone tillfälligt....
- När jag sent i min karriär levererade ett abstract till en årlig europeisk forskarkonferens blev detta till min förvåning inte accepterat. Dels hade jag själv organiserat konferensen i Sverige, dels hade jag vid ett flertal tillfällen varit dess 'plenary speaker'. Jag tolkar refuseringen av mitt abstract som det pris som jag fick

betala för mina frekventa utspel vid internationella konferenser, ageranden som ofta var utmanande, ibland rentav provocerande. Som emeritus var jag ju vingklippt och kunde därför utmanövreras av hämndlystna kollegor. Jag valde då att ändå färdigställa artikeln ifråga och istället 'submitta' den till en internationell tidskrift. Med nära nog vändande post blev den där granskad och accepterad för publicering.

c) Organisatoriska kraftmätningar

- Lunds universitetsfilial i Växjö blev alltså 1977 en fristående högskola, dock med begränsade medel för egen forskning och utan forskarutbildning. Fördelningen av forskningsmedlen hanterades av högskolans forskarnämnd vars ordförande jag var vid början av 1980-talet. Min företrädare hade dittills låtit ansökningar om medel prioriteras av sakkunniga vid Lunds universitet. Jag fick dock nämnden att besluta att vi själva skulle stå för prioriteringen och lyckades också med regionstyrelsens informella stöd genomföra den nyordningen. Så markerade vi att Högskolan i Växjö vad gäller forskning kunde stå på egna ben.
- Som ordförande i Högskolans i Växjö forskarnämnd såg jag också till att medarbetarna vid Växjös lärarutbildning, som just integrerats med högskolan, fick del i forskningsresurserna. På tu man hand med mig kritiserade en av högskolans mer namnkunniga forskare detta beslut och menade att forskningsmedlen borde fördelas med hänsyn till sökandes kvalifikationer. Jag svarade honom då att om han kände sig som särskilt kvalificerad kunde han ju, säkert framgångsrikt, söka externa medel för sin forskning. Vi skildes som ovänner. Först sex år senare, då jag kandiderade till posten som högskolans rektor, förlät han mig för det svaret. Det gjorde han genom att berömma mig för den vision av högskolans framtid som jag levererat som aspirant på rektorsjobbet vid den hearing – anordnad av mig själv innan jag hoppade av valkommittén (!) – som högskolans personal var inbjuden till. (Jag drog ändå tillbaka min kandidatur eftersom jag just förordats till flera professorer.)
- När Högskolan i Växjö 1999 uppgraderades till universitet växte ledningens tuppkam rejält. Exempelvis höll den mig länge på halster innan jag fick veta vilka resurser för doktorandtjänster som

ämnet entreprenörskap skulle tilldelas. Dessutom minskade ledningens intresse för samhällsrelevanta projekt som den inte själv initierat. Detta drabbade mig när jag anordnade ett stort evenemang kring kulturellt entreprenörskap. Det benämndes Anamorfosexprojektet eftersom det omfattade en utställning av konstnären Hans Hamngren, vida känd för sina anamorfoser, i tillägg till det 30-tal seminarier som föreläsare från hela landet höll kostnadsfritt. Trots att jag var ledamot i fakultetsnämnden förvägrades jag och de studenter som var engagerade att informera om projektet på universitetets hemsida. Ändå attraherade konstutställningen fler besökare än någon tidigare gjort i Växjö och aldrig hade lärosätet haft så många externa seminariedeltagare. För mig uppvägde denna framgång mer än väl universitetets njugghet. Särskilt som jag i anslutning till projektet kom i kontakt med det konstnärskollektiv som fanns i den byggnad, kallad Italienska Palatset, som hyste eventet. Under en handfull år ingick jag i kollektivets styrelse och hade dessutom ett eget forskarrum på konstnärernas våningsplan.

Länkarna mellan forskning, utbildning och samhällsdialog som stommen i ett 'akademiskt entreprenörskap'

Det ligger nära till hands att anta att den svenska högskolans tre lagstadgade uppgifter – forskning, utbildning/undervisning och dialog med samhället – är nära kopplade och aktivt stödjer varandra. Men detta är en illusion. I själva verket är uppgifterna i regel svagt, om alls, länkade. Ordningen är hierarkisk med forskningen och dess professorer och docenter som högst stående medan kadern av lektorer och adjunkter främst har att förmedla kunskaper till studenter inom grundutbildningen. Dialogen med samhället är högst styvmoderligt behandlad och överläts idag nästan helt till särskilda administrativa enheter vid lärosätet. Andra forskare som bidrar till denna antologi lyfter mer generellt fram 'administration' som en fjärde verksamhetsgren med uppgift och makt att styra de andra. Förvisso har jag genom åren själv haft ett stort antal administrativa uppdrag. Men dem har jag accepterat för att få möjlighet att 'kratta i manegen' för de tre andra produktiva ansvarsområdena, inte för att kunna domptera kollegor och ägna mig åt maktspel. Och klokt var det eftersom Högskolan i Växjö/Växjö universitet inte var ett dugg bättre än andra lärosäten när det gäller att använda en stor andel av arbetstiden till att generera och hantera konflikter. Den som inte tror mig kan få bekräftelse i Per Flensburgs berättelse.

När Ingvar Kamprad 2006 blev hedersdoktor vid Växjö universitet och talade till studenterna förstod alla att entreprenörskap inte bara hör småföretagande till. Jag hade själv äran att kröna honom med lagerkransen.

När det var dags för mig att lämna de formella uppdragen som seniorprofessor vid Linnéuniversitetet och gästprofessor vid Jönköpings Internationella Handelshögskola ville jag freda mitt samvete som högskoleaktör. För mig innebar denna personliga utmaning, kalla det gärna ett moraliskt åtagande, alltså att finna en form för att i tanke och handling ännu tätare koppla samman högskolans tre uppgifter. Istället för att reflektera över varför kollegor inte antagit denna utmaning har jag ställt mig själv frågan: Har jag själv bidragit till att få de tre uppgifterna att inte bara haka i varandra utan också aktivt stödja varandra? Om så är fallet, hur har jag då gått tillväga? Och har jag lyckats? Om ja, då har jag framgångsrikt praktiserat vad jag själv vill kalla 'akademiskt entreprenörskap'. Jag menar att ett sådant entreprenörskap gagnar samhället långt mer än det som innebär att högskoleforskare lämnar lärosätet för att för egen vinnings skull slå mynt av de kunskaper som de besitter, praktiskt och juridiskt.

För att få en fast grund för min argumentation har jag frigjort mig från föreställningen att akademisk verksamhet är en renodlat kognitiv aktivitet. Genom att ta spjörn mot den brittiske journalisten David Goodhart (2023) hävdar jag att människans kompetenser inte bara är en produkt av hens tankeverksamhet utan också inkluderar handens skicklighet och hjärtats omsorg. Vad gäller bejakande av dessa senare kunskapskällor råder dock högst olika uppfattningar i vetenskapssamhället. Kungliga vetenskapsakademins ständige sekreterare Hans Ellegren, till exempel, tycks inte ha mycket till övers för annan kunskap än huvudets medan t ex en av Sveriges internationellt mest kända organisationsforskare, Mats Alvesson vid Lunds universitet, liksom Lars Strannegård, Handelshögskolans i Stockholm rektor, båda med hänvisning till Goodharts resonemang uppmanar sina följare till att också bejaka de båda andra källorna till kunskap.

Skapandet av den ideala högskolemedarbetaren som en triad av identiteter- den kritiskt reflekterande forskaren, den engagerade läraren och den samhällstillvända kunskapsförmedlaren - är ingen 'quick fix'. Tvärtom kräver en sådan mångsidighet att akademikern ser sig själv som en ständigt lärande individ. Skall sådana förmågor odlas vid etablering av ett nytt ämne, som här entreprenörskap, förväntas individen också besitta förmågor som nyfikenhet, kreativitet, handlingskraft och uthållighet. Mobilisering av sådana kvaliteter kräver alltså att forskaren/läraren engagerar sig med 'hull och hår' i sitt värv och därtill är beredd att pröva och stå upp för utmanande och oprövade metoder. För mig har det alltid varit viktigt att länka samman en såväl lokalt som globalt orienterad forskning, en studentnära utbildning/undervisning och en ständig dialog med samhällets företrädare. Först nu, när denna text skrivs på viss distans till ett aktivt akademisk liv, har jag tillskansat mig de insikter som ett genuint 'akademiskt entreprenörskap' kräver.

Målet för min akademiska resa har alltså varit att ge ämnet entreprenörskap ett sådant innehåll att det inte bara fullgör den svenska högskolans tre generella uppgifter. Utmaningen har också gällt att visa att det krävs andra sätt än 'administrativa' att etablera ett ämne som inte bara löser lagstadgade uppgifter var för sig utan som också beaktar relationerna mellan forskningen, undervisningen och samhällsdialogen. Som avstamp för design och rapportering av detta mitt åtagande har jag anammat Graham Wallas (1926) klassiska modell av den kreativa processen med dess fyra faser: *förberedelse, inkubation, illumination och verifikation*. Tillämpad på min syn på 'entreprenörskapande' ('entrepreneurship')

som en process med nära koppling mellan tanke och handling blir det för mig mer adekvat att kalla processen 'kreativ' ('creative'). Dess olika faser kan åskådliggöras med hjälp av en fyrfältsmatris där den horisontella dimensionen informerar om hur man söker insikt i entreprenörskapets praktik – som utomstående observatör eller som delaktig i dess realisering. Den vertikala dimensionen återger hur man ser på världen – som given eller som formbar genom egna och handlingar tillsammans med andra. Utifrån denna modell redovisar jag nedan hur jag under min akademiska karriär försökt att på olika sätt länka samman mina bidrag till forskningen, mina insatser i undervisningen och ett fortlöpande engagemang i samhällsfrågor. Tankemodellens kvadranter rymmer alltså olika sätt att mobilisera och integrera sådana kognitiva, manuella och emotionella förmågor som fördjupar såväl forskares som studenter och andra aktörers insikter i fenomenet entreprenörskap i allmänhet och det 'akademiska entreprenörskapet' i synnerhet. Resonemanget är mer utförligt redovisat och illustrerat i Johannisson (2023)

Min egen lärprocess i jakten på en djupare förståelse för entreprenörskap som praktiserat i den akademiska kontexten låter jag börja med anställningen 1974 vid det lärosäte som idag är Linnéuniversitet. Processen avslutar jag 2018 då jag publicerade en monografi över vad jag valt att kalla 'iscensättande forskning' på entreprenörskapsfältet (Johannisson 2018). I den skriften hävdar jag att den forskare som söker insikt i entreprenörskap som en praktik måste kunna leverera en reflekterande betraktelse över sitt eget agerande inom akademien. Jag är väl medveten om att en del av de handlingar, händelser och processer som jag nedan redogör för berörts tidigare i kapitlet, om än mindre detaljerat.

Fas 1: FÖRBEREDELSE (1974-1983)

Etablering av en grundutbildning i småföretagsekonomi

Under de första åren i Växjö ägnade jag mig som forskare åt dels traditionella kvantitativa studier av främst mindre företag – t ex nätverksundersökningar i täta småföretagsmiljöer som Gnosjöregionen, dels kvalitativa, tolkande studier – däribland fusioner mellan familjeföretag - baserade på intervjuer med företagare. Parallellt utvecklade jag i min lärroll tillsammans med en kollega ett för svenska förhållanden unikt grundutbildningsprogram i småföretagsekonomi. Varje student tilldelades ett praktikföretag och varje vecka varvades teori och praktik. På måndagar och tisdagar fick studenterna undervisning vid högskolan

medan onsdagarna avsattes för studenterna förberedelser inför torsdagens och fredagens praktiska insatser i 'sitt' företag i regionen Två gånger per termin rapporterade studenterna sina insatser på plats i praktikföretaget inför företagsledningen och med mig eller annan lärare som vittne och stöd.

Mina insatser inom grundutbildningen, främst då småföretagsprogrammet, drev jag dock separat från forskningen (även om några företag i Gnosjö som jag tidigare forskat kring medverkade i utbildningsprogrammet). Visst var det frestande att som forskare dra nytta av studenternas inblick i sina praktikföretag. Men jag ville inte låta mitt mentorskap och roll som medlare mellan studenten och företagets representant, oftast ägaren, störas av mitt forskningsintresse. Studier av småföretagandet i dess lokala/regionala kontext odlade jag under 1980-talet istället främst tillsammans med Olav Spilling, då verksam vid Högskolan i Lillehammer, Norge.

Studenternas frekventa fysiska närvaro i regionens företag väckte uppmärksamhet såväl inom akademien som i samhället. Det nära samarbetet med näringslivet ledde till att jag ofta inbjöds att hålla föreläsningar för företagare. Ryktet om vår verksamhet spred sig över landet, andra lärosäten hakade på och det förtroendekapital som utbildningen genererade fick statliga myndigheter, stiftelser och småföretagens intresseorganisationer att medfinansiera vår forskning kring företagande och entreprenörskap. Detta skapade förutsättningar för fortsatt utveckling av verksamheten såväl nationellt som (inter)nationellt. Men undervisningen och forskningen drevs ändå i princip som separata aktiviteter.

Fas 2: INKUBATION (1984-1998)

Institutionalisering av en (inter)nationell forskarutbildning och kritisk/provokativ forskning

Sedan Växjö's modell för en småföretagsinriktad grundutbildning vunnit respekt i högskole-Sverige gick jag vidare och skapade en bredare och robustare plattform för kunskapande kring entreprenörskap. Det var dags att intensifiera min närvaro i forskarsamhället. Detta ledde till att jag först initierade en nationell forskarutbildning och därefter engagerade mig i en internationell forskarutbildning, båda i småföretagande och entreprenörskap.

I min empiriska forskning lyfte jag fram det lokala och regionala perspektivet eftersom detta la en grund för en aktiv dialog med praktiker.

Forskningen gällde främst personliga relationer företagare emellan och omfattade dels komparativa studier av rurala och urbana regioner, dels djupare undersökningar av företagskluster, däribland de i Gnosjöregionen respektive forskarbyn Ideon i Lund. En slutsats av dessa studier var att företagen i den över sekler organiskt utvecklade gnosjömiljön var betydligt tätare kopplade genom personliga relationer än företagen i den designade lundamiljön.

I mina upprepade undersökningar av gnosjöregionen hade jag funnit att företagen var framgångsrika men också högst självupptagna. En kritisk granskning av den omskrivna 'gnosjöandan' var för mig en angelägen uppgift. I vårt internationella forskarutbildningsprogram fann jag ett lämpligt sätt att ta tag i den utmaningen. Varje årgång doktorander hade som uppgift att gruppvis och med stöd av olika teorier genomföra en fältundersökning som bedömde Gnosjöns utvecklingspotential. Ett år bad jag därför de två studentgrupper vars teorier stod längst ifrån varandra att sammanfatta sina slutsatser i en artikel för publicering i var sin av regionens båda dagstidningar. När studenterna av tidsskäl avstod från den möjligheten bestämde jag mig för att själv genomföra experimentet. Detta var en rejäl utmaning eftersom jag därmed på ett bräde satsade allt det förtroendekapital som jag efter nära två decenniers forskning byggt upp i regionen.

Den ena artikel presenterade alltså Gnosjö som en region med en ljus framtid, som en förebild för företags-Sverige. Den andra hävdade omvänt att Gnosjöns tid som företagsamhetens Mecca höll på att rinna ut. Min provokation tog verkligen skruv. Vid ett möte med väl 200 företagare tre månader efter publiceringen av mina artiklar blev jag utskälld av en ilsken publik. Först efter flera timmars diskussion var några av mötesdeltagarna beredda att erkänna att min kritik faktiskt till en viss del var berättigad. Experimentet gjorde mig själv ont i hjärtat eftersom jag ett halvt decennium tidigare i Nationalencyklopedin presenterat Gnosjöregionen som ett föredömligt exempel på kollektivt entreprenörskap. Men jag såg det som mitt ansvar att initiera en diskussion till nytta för Gnosjöns företagare. Mina varnings signaler visade sig också vara befo-gade - några år efter mötet började de globala utmaningarna bli gnosjöföretagarna övermäktiga.

Fas 3: ILLUMINATION:

Handfast engagemang i kulturellt och socialt entreprenörskap (1998-2015)

I början av 1980-talet hade jag engagerat mig i vitaliseringen av ett lokalsamhälle i kris. Med glaskonstnären Mats Jonasson som samhälls-entreprenör hade en mobilisering av lokala krafter lett till att det av nedläggning hotade glasbruket i Målerås kunde räddas. Det skedde genom att Jonasson själv tillsammans med dess 15 arbetare och ytterligare ett 80-tal personer, däribland jag själv, friköpte bruket. Jag följde upp denna process genom att tillsammans med en doktorand rapportera om den i såväl vetenskapliga som populära fora. Se exempelvis Johannisson och Nilsson (1989). Jag iklädde mig också aktivistrollen, bland annat genom att i en debattartikel i lokalpressen kritisera ett försök från ett närbeläget större glasbruk att överta det nu framgångsrika Målerås glasbruk.

Kring sekelskiftet intensifierades min forskning kring entreprenörskap som inte var ekonomiskt utan, främst, kulturellt eller socialt. Jag insåg att studier av dessa relativt obeforskade fält krävde handgripliga insatser av mig själv. Jag kunde inte stanna vid observatörsrollen utan måste skaffa mig insyn genom att själv delta i de studerade utvecklingsprocesserna. Det handlade alltså om interaktiv forskning, där forskare delar engagemang, konkreta insatser och reflektioner med övriga deltagare.

Inför millennieskiftet födde jag och en kollega (sedermera universitets rektor) tanken att det nyetablerade Växjö universitet borde ta på sig uppgiften att förmedla invånarnas visioner om regionens framtid. Enligt oss skulle det ske genom att under 1999 dagligen i radion låta en länsinvånare, med oss som kommentatorer, presentera sina egna planer för det nya seklet. Lokalradion var beredd att ställa upp och dagligen sända dessa visioner och lokaltidningen var redo att efterföljande dag publicera medborgarnas framtidslöften. Men eftersom universitetets informationsavdelning inte ansåg sig ha tid att engagera sig tvingades vi att ge upp det projektet.

Genom att dels liera mig med konstnärer och andra kulturarbetare, dels engagera studenter som gick en kurs i entreprenörskap, lyckades jag ändå välkomna det nya millenniet med Anamorfosprojektet (se ovan). Universitetet fortsatte att demonstrera sitt ointresse så projektet fick genomföras med hjälp av externa samarbetspartners. Vid kulturprojektets final erkände universitetsledningen dock att den underskattat den posi-

tiva effekt som projektet haft på det regionala samhällets bild av det unga universitetet.

Efter sekelskiftet ägnade jag mig åt att dels med traditionella interaktiva metoder studera socialt entreprenörskap som ett komplement till studiet av samhällsentreprenörskap i Målerås (i engelskspråkig litteratur knyts dessa inriktningar samman i 'societal entrepreneurship', jfr Berglund m fl (2012), dels reflektera över entreprenörskap som en praktik (Johannisson 2011, 2018). Snart stod det klart att min bild av 'praktik' tydligt skiljer sig från andra forskares. Dessa tar spjörn mot organisationsforskningen och dess fokus på invanda 'rutiner' medan jag själv ville låta djupare empiriska studier av entreprenörskapets särdrag som hantering av utmanande 'situationer' leda mig till insikt om dess praktik.

Fas 4: VERIFIERING:

Iscensättare av alternativa verksamheter genom konkret experimenterande – praktisering av ett 'akademiskt entreprenörskap' (2015-2018)

Även om Anamorfosprojektet resulterade i en bok, se Johannisson (2005), var jag av tre skäl inte nöjd med mina tidigare försök att fastställa entreprenörskapets särart. För det första hade jag i Anamorfosprojektet lagt för mycket ansvar på andra – projektets ledningsgrupp och föreläsarna - och för lite på mig själv som iscensättare. För det andra hade jag inte tillräckligt mycket reflekterat över vilka djupare insikter jag kunde vinna genom att personligen organisera konkreta insatser, alltså leva entreprenörskapets praktik. För det tredje var bara ett fåtal studenter engagerade i realiseringen av Anamorfosprojektet.

Jag beslutade mig därför för att iscensätta ett nytt projekt med fem mål: (1) ge djupare kunskaper om entreprenörskap som en form av praktik, (2) raffinera och tydliggöra den iscensättande ('enactive') forskningens metod, (3) göra studenterna mer delaktiga i utvecklingen av verksamheter och kunskapande, (4) säkerställa att lärdomarna från projektet kom till praktiskt bruk och (5) anvisa hur projekt som länkar forskning, utbildning och samhällsdialog kan designas. Bara så kunde kraven på ett 'akademiskt entreprenörskap' tillgodoses.

Växjö har blivit känt för sina många arbetsintegrerande sociala företag där Atrium är ett av de största och mest väletablerade.

Projektet *SORIS* (*S*ocialt *R*egionalt *I*nnovationsSystem), som genomfördes 2015, innebar att tre sociala delprojekt med olika operativa syften och under olika ledarskap iscensattes och samordnades av mig. Detta upplägg ställde höga krav på såväl organisering, dokumentation och tolkning av varje delprojekt var för sig som projektet som helhet. Men utbytet av projektet var också stort. För det första kunde studien presentera entreprenörskap som framväxten av en social väv med entreprenörens personliga nätverk som varp och hans konkreta handlingar och hanteringen av överraskande händelser som dess inslag. För det andra kunde jag visa att iscensättningen av ett projekt bestäms av såväl dess syfte som dess genomförande och ledarskap. För det tredje klargjorde projektet hur svårt det är för studenter att skapa en 'handlingsmiljö', alltså en plattform för egna insatser. För det fjärde förstärkte projektet regionens innovationsstrategi genom att komplettera den med en social dimension. För det femte kunde projektledare och studenter vid avslutande seminarier kring respektive delprojekt inför en expertpanel och publik illustrera hur länkningen av högskolans tre uppgifter kan gagna såväl forskningen och studenter som samhället. Se Johannisson (2018) för en detaljerad rapportering. - Trots dessa insatser hade jag vid

redovisningen av projektet ännu inte nått målet att till allmänheten förmedla insikter om entreprenörskapets särart och mångfald. Jag publicerade därför 2022 boken *50 nyanser av entreprenörskap* (Johannisson 2022) på ett språk och i en form som skulle göra den tillgänglig för varje medborgare. Så ville jag bidra till folkbildningen och därigenom till att stärka demokratin.

Det finns ingen väg till insikt i entreprenörskap – entreprenörskapande är vägen

Rubriken parafraserar ett citat som tillskrivits Mahatma Gandhi och hans syn på hur självtillit frammanas. För mig är dess budskap att förståelse för entreprenörskap som ett socialt fenomen fordrar mer än en inventering av digitala databaser, biblioteks skatter och traditionella empiriska studier med anknytande förklarings- och tolkningsmodeller. Entreprenörskap är en praktik och för att nå insikt i den krävs en mobilisering av inte bara huvudets utan också handens kompetenser och därtill hjärtats vilja och omsorg. Kravet på att mobilisera olika kompetenser gäller alltså inte bara framgång på marknaden och samhällets övriga arenor. Det villkoret omfattar också den akademiska kontexten. Därför har jag här argumenterat för att djupare förståelse för entreprenörskap som fenomen kräver vad jag kallar 'iscensättande' forskning. Denna ansats innebär att forskaren anammar entreprenörens identitet och låter den bestämma sitt agerande i akademiska sammanhang. I den andan har jag ovan redogjort för hur jag bidragit till etableringen av ämnet entreprenörskap. Man kan alltså se min text som en meta-berättelse om entreprenörskapets inträde i den högre utbildningen i Sverige. Alla håller inte med om den bilden och bland tvivlare finns sannolikt såväl ämneskollegor som företrädare för andra kunskapsfält.

Flertalet av mina författarkollegor berättar här i boken livfullt men också bekymrat om hur deras karriär formats av konkurrens om tjänster och andra duster inom de sega, oftast hierarkiska, strukturer som dominerar akademien. Etablering av ett nytt ämne som entreprenörskap kräver inte bara initiativtagarens kunskaper och engagemang utan också en kontext som välkomnar och erbjuder svängrum för experimenterande. En sådan tillåtande akademisk miljö finner man bara vid unga, ännu inte gravt institutionaliserade, lärosäten. Förnyelse handlar alltså inte i första hand om tillgång till rejäla finansiella resurser utan fastmer om att vinna såväl medarbetares som externa intressenters förtroende. I Växjö odlade jag

under mina 40 år där personliga relationer inte bara till lärar- och forskarkolleger utan till alla anställda. Grunden la jag genom att under mina första år vid universitetsfilialen vara ordförande i den fackförening (ATF) som hade lärosätets fotfolk som medlemmar. Under hela min karriär i Växjö kunde jag därför vid behov omgående få hjälp med praktiska ting av vaktmästeri, tryckeri och bibliotek. Låt mig ge ett par konkreta exempel:

I min korridor - mitt emot dörren till mitt tjänsterum – satte jag med vaktmästares hjälp upp en 4 meter lång anslagstavla – den i särklass längsta på Ekonomihögskolan. Jag såg till att den alltid var fylld med aktuell information kring vår verksamhet. Som en gästforskare sa när vi råkade mötas vid anslagstavlan – 'man förstår var det verkligen händer något'. Ibland drev jag till och med projekt i samarbete med den administrativa personalen. Vid firandet av 300-årsminnet av Carl von Linnés födelse gav jag 2007 ut en liten skrift. En av repro-centralens medarbetare redigerade texten på eget initiativ och dess chef tog, innan jag hann be honom, på eget bevåg det foto som pryder skriftens omslag – Linnés byst i – just det - Linnéparken.

När jag besökte studenterna i deras praktikföretag tog jag mig ofta tid att också oanmäld 'poppa in' till andra (praktik)företag i regionen. Företagarna uppskattade att jag tog mig tid att träffa dem på deras hemmaplan. Jag förstärkte också samarbetet med näringslivet genom att inrätta referensgrupper dels med organisationer och institutioner som 'småföretagens vänner', dels med praktikföretagarna själva. Genom artiklar i lokalpressen såg jag till att vår verksamhet också uppmärksammades av den breda allmänheten. Denna jordnära förankring i den inre och yttre miljön var långt viktigare för utvecklingen av ämnet entreprenörskap än mina uppdrag som ordförande i högskolans forskarnämnd och institutionens olika organ. För mig var dessa 'bara' pliktstyrda administrativa 'måsten'. Jag utnyttjade dem dock sällan för att njuta maktens sötma även om jag naturligtvis bevakade mitt eget ämnes intressen. Platsen var för mig viktigare. Möten med praktiker, men också forskare, höll jag därför ofta i högskolans, senare universitetets, egna Teleborgs slott, en pastisch av ett tyskt medeltidsfäste. Själv hade jag i två decennier mitt tjänsterum i slottet. Innan jag intog min professorsstol låg detta i dess källare men därefter huserade jag tillsammans med en doktorand två våningar upp i slottets torn med en vid och mäktig utsikt över campus och Växjö stad.

Högst på campus i Växjö står Teleborgs slott där på 1970-talet småföretagsforskningen tog fart i de djupa källarvalven, nationella och internationella forskarkonferenser snart nog tog plats i festvåningen och där entreprenörskapsforskningen vid sekelskiftet tog säte i översta tornrummet.

Under hela lärosätets utveckling – från universitetsfilial via högskola till universitet - bidrog ämnet entreprenörskap till att ge Högskolan i Växjö/Växjö universitet en unik profil. Istället för att göra ambitiösa men

spekulativa satsningar utifrån allmänna trender i forskningen kring entreprenörskap såg vi i Växjö till att vår verksamhet först fick fotfäste bland företagen på hemmaplan. Detta stärktes bland annat av att vi kring millennieskiftet genomförde fem årliga nationella konferenser kring 'lokal ekonomi' som lockade ett brett deltagande. Så grundlades ett förtroende som spreds som ringar på vattnet såväl i högskolevärlden som bland organisationer och myndigheter. Vi blev så ett självklart centrum för den unga svenska forskningen kring och utbildningen i entreprenörskap. Med den trygghet som detta gav kunde vi med tillförsikt ta plats också vid den internationella forskningsfronten. Som en ledande aktör i europeisk forskarutbildning var vårt inflytande på den akademiska arenan stort. Det förstärktes av att vi var säte för en internationell vetenskaplig tidskrift med fokus på samspelet mellan företagande och dess regionala kontext.

Erfarenheterna från etableringen av entreprenörskap som ett ämne vid lärosätet i Växjö visar att forskningens dialog med akademiska utbildningar och närsamhället är viktig vid utveckling av ny kunskap. Sedan utbildningen i och forskningen kring entreprenörskap väl fått fotfäste hos aktörer utanför akademien kunde vi stolt konstatera att vårt ämne tillhörde de få inom samhällsvetenskaperna som förmått att ta ett samlat ansvar för högskolans tre uppgifter. Ibland kan det handla om att själv praktisera det man predikar –att kreativt organiserar resurser som skapar nya värden. Ett par exempel får illustrera:

I början av 1990-talet hade verksamheten vid högskolans Centrum för Småföretagsutveckling gått i stå, övergivet som det var av sin ursprungliga ledning. Centrals receptionist, tillika sekreterare, berättade en dag för mig att hon saknade sysselsättning och bad mig som forskningsledare om att få något meningsfullt att syssla med. Jag kontaktade då ett antal kollegor från olika institutioner vid högskolan och under mitt redaktörskap gav vi ut ett par rapporter som sekreteraren redigerade och skrev ut. Den ena handlade om skolning i samhällsentreprenörskap, den andra om kulturens roll i samhällsutvecklingen.

Vid Högskolan i Växjö fanns en duktig (och fotbollstokig!) student som efter sin examen i nationalekonomi saknade sysselsättning och därmed inkomst. Eftersom han var väl bevandrad i statistik och van att hantera databaser föreslog jag att vi med hjälp av tillgänglig offentlig statistik skulle undersöka vilka faktorer som bäst kunde förklara nyföretagandets regionala variationer i Sverige. I början av 1990-talet var intresset för

nyföretagandets drivkrafter stort och en annan högskola hade just dragit igång ett projekt för att belysa det ämnet. Jag kontaktade då Jan-Evert Nilsson, en doktorand från Umeå-tiden, nu i ledningsposition vid en statlig myndighet med ansvar för regionala frågor. Han blev intresserad och förklarade sig villig att finansiera studien. Tillsammans tog studenten och jag fram fyra alternativa förklaringsmodeller som vi med hjälp av befintlig offentlig statistik och multipel regressionsanalys prövade. Undersökningen kunde på så sätt genomföras till en tiondedel av de kostnader som den andra högskolans studie betingade. Därtill hann vi publicera våra resultat först!

Båda dessa initiativ låg formellt utanför mitt mandat. Men ingen kritik framfördes, vare sig från centrals interimsledning eller från institutionen och högskolan. Jag hade tagit på mig ett ansvar som ingen varken ville eller vågade ifrågasätta. Orsaken var antagligen att min övriga verksamhet på entreprenörskapsfältet var omfattande och välorganiserad. Jag använde alltså informell makt för den goda sakens skull. Makt kan vara både formell och informell och, som Gudrun Olsson tar upp i sitt bidrag, såväl ond som god. Formell makt disponerade jag som innehavare av flera positioner vid lärosätet, t ex som ämnesansvarig i företagsekonomi och som examinator för utbildningar på grund- och forskarnivå. Som ledare i SIRE och ordförande i priskommittéer hade jag också ett stort inflytande på såväl nationell som internationell nivå. Uppdraget som chefredaktör för *Entrepreneurship & Regional Development* gav mig ytterligare makt och inflytande också på den internationella arenan.

Mina egna insikter i entreprenörskap har alltså inte bara vunnits genom litteraturstudier och traditionella fältundersökningar utan också genom ett djupt engagemang i de verkligheter som jag befunnit mig i. Den större delen av samhällsvetenskaplig forskning måste utföras av människor – åtminstone innan AI tagit kommandot. Min uppfattning står klar: inom samhällsvetenskaperna kan inte ens en systematisk evidensprövning förhindra att forskarens personliga väg till insikt medbestämmer *vad* som studeras, *hur* och med vilket *resultat*. När det gäller att vinna insikt i just entreprenörskap har jag alltså kommit till slutsatsen att 'iscensättande forskning', med hjälp av metoder som autoetnografi, se t ex Ellis m fl (2011), och 'embodied research', se t ex Thanem och Knights (2019), gör forskningen mer produktiv.

Min text har säkert avslöjat att min akademiska karriär kunnat säkerställas tack vare en god 'existentiell hälsa', alltså tro på livet och vilja att

aktivt ta del i detta genom att hålla mig fysiskt, psykiskt och socialt frisk. Och nog har det behövts. Under karriärens upplopp inför min pensionering drabbades institutionen av en ny medarbetare som snart nog hann både baktala mig och med sitt bidrag förvandla institutionens vänbok till mig till en olustig läsning. Jag var dock inte den ende att drabbas av vederbörandes okväden. Om denna upplevelse signalerar att ödet hunnit ikapp mig låter jag vara osagt. Jag förblir ändå övertygad om att det främst är tillfälligheter, egen vilja och småländsk idoghet som format min akademiska karriär. Men så har jag likt entreprenören också värnat om min frihet i ord och handling.

Referenser

- Berglund, H, M Bousfiha och Y Mansoori 2020 "Opportunities as Artifacts and Entrepreneurship as Design." 825-846. 45(4):
- Berglund, K, B Johannisson och B Schwartz (red.) 2012 *Societal Entrepreneurship – Positioning, Penetrating, Promoting*. Cheltenham, UK and Northampton, Ma, USA: Edward Elgar Publishing.
- Brinkmann, S 2022 *Vi blir det liv vi lever: En berättelse om ödet*. Stockholm: Polaris.
- Brundin, E, A W Johansson, B Johannisson, L Melin, och M Nordqvist (red.) 2012 *Familjeföretagande – affärer känslor*. Stockholm: SNS.
- Ellis, C, T E Adams, och A P Bochner 2011 "Autoethnography: An Overview." *Historical Social Research* 36 (4): 273-290.
- Goodhart, D 2023 *Huvud, hand, hjärta: den nya kampen om erkännande och status*. Stockholm: Stolpe.
- Hägglund, M 2020 *Vårt enda liv. Sekulär tro och andlig frihet*. Stockholm: Volante.
- Johannisson, B 1971 *De mindre företagens anpassningsprocesser*. Licentiatavhandling. Umeå: Umeåuniversitet.
- Johannisson, B 1981 *Den organisatoriska smältdegeln*. Doktorsavhandling. Malmö: Liber.
- Johannisson, B 2005 *Entreprenörskapets väsen*. Lund: Studentlitteratur.
- Johannisson, B 2011 "Towards a Practice Theory of Entrepreneurship.", *Small Business Economics*, 36(2): 135–50.

Johannisson, B 2018 *Disclosing Entrepreneurship as Practice. The Enactive Approach*. Cheltenham, UK and Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing.

Johannisson, B 2022 *50 nyanser av entreprenörskap. Stockholm: Vulkan*.

Johannisson, B 2023 "Academic Entrepreneurship as Long-Term Commitment to Regional Development." *Entrepreneurship and Regional Development*, 35 (1-2): 146-161.

Johannisson, B och C Lindström 1971 "Firm Size and Inventive Activity." *The Swedish Journal of Economics*, 4: 427-442.

Johannisson, B och T Madsén 1997 *I entreprenörskapets tecken – en studie av skolning i entreprenörskap (Närings- och handelsdepartementet Ds 1997:3)*. Under medverkan av Hjorth, D, Ivarsson, U och Öien, A.

Johannisson, B och A Nilsson 1989 "Community Entrepreneurship - Networking for Local Development." *Entrepreneurship & Regional Development* 1(1): 1-19.

Precovic, V 2023 "Först när jag släppte taget om mitt sårade ego kunde jag bli fri." *DN Kultur* 230604.

Thanem, T och D Knights 2019 *Embodied Research Methods*. London, UK: Sage.

Wallas, G 1926 *The Art of Thought*. London, UK: Jonathan Cape.